

Sivistysvaliokunta

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. ja 2. osa Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen

Tulevaisuusvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. ja 2. osa Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen (VNS 16/2022 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten tulevaisuusvaliokunnalle. Määräaika: 17.2.2023.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- johtava asiantuntija Jaana Tapanainen-Thiess, valtioneuvoston kanslia
- lakimies Sonja Vahtera, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- opetusneuvos Tomi Halonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- professori, laitoksen johtaja Jussi Välimaa, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
- johtaja Marjo Mäenpää, Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore
- johtaja Tommi Vasankari, UKK-instituutti
- pääsihteeri Rosa Meriläinen, Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- puheenjohtaja Elina Stenvall, Lapsuudentutkimuksen seura ry
- tutkimusjohtaja Sinikka Aapola-Kari, Nuorisotutkimusseura ry
- yhteiskuntasuhdepäällikkö Kaisa Larjomaa, Suomen Olympiakomitea ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- yliopistonlehtori Aino Saarinen, Helsingin yliopisto
- Suomen Kuntaliitto
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
- Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- Sivistystyönantajat ry
- Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto — SAKKI ry
- Suomen Opiskelija-Allianssi — OSKU ry
- Suomen opiskelijakuntien liitto — SAMOK ry
- Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
- Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry
- Väestöliitto ry

Valiokunnan lausunto SiVL 37/2022 vp

- Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus (Jotpa)
- Jyväskylän yliopisto
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
- Opetushallitus

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Selonteko on tärkeä keskustelunavaus tulevaisuuden rakentamiseksi

Selonteko on valmisteltu yhteistyössä valtioneuvoston kaikkien ministeriöiden kesken valtioneuvoston kanslian johdolla yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa. Selonteon eri kokonaisuudet, kuten muutostekijäkuvaukset, epävarmuustekijät sekä neljä erilaista skenaariota tulevaisuudesta, muodostavat kuvan niistä haasteista ja toimintaympäristömme kehityssuunnista, jotka Suomen täytyy kaikilla sektoreilla ottaa huomioon tulevaisuuden tavoitteita ja toimenpiteitä suunnitellessa. Sivistysvaliokunta on käsitellyt selontekoa toimialansa kannalta.

Selonteon ensimmäisessä osassa on korostettu osaamisen ja sivistyssektorin keskeistä roolia hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden sekä taloudellisen kilpailukyvyn ja talouskehityksen edistämisessä. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn näkemykseen osaamisen ja luovuuden tärkeästä merkityksestä ja viitaten koulutuspoliittisesta selonteosta antamaansa mietintöön (SiVM 19/2021 vp) korostaa, että sivistys on tulevaisuuden yhteiskunnan perusta. Tätä perustaa luodaan erityisesti laadukkaalla varhaiskasvatuksella, koulutuksella, tutkimuksella sekä kulttuuri-, kirjasto-, liikunta- ja nuorisopalveluilla.

Selonteon tulevaisuusvalmiuksien kehittämistä koskevassa osiossa käsitellään tulevaisuuteen liittyviä keskeisiä kysymyksiä ja skenaarioista riippumattomia toimia, joiden toteutuminen nähdään kriittisenä Suomen menestykselle. Sivistyssektorin palveluilla tuotetaan yhteiskunnan eri sektoreilla tarvittavaa osaamista, jota tarvitaan muiden muassa kestävä kehityksen edistämiseksi ja hyvinvoinnin turvaamisessa. Koko sivistyssektorin roolin merkitys on keskeinen myös esimerkiksi demokratian, yhteiskunnan luottamuksen, yhdenvertaisuuden ja eriarvoisuuden ehkäisyn sekä turvallisuuden ja siten yhteiskuntarauhan rakentamisessa.

Valiokunta pitää myönteisenä, että selonteossa on kiinnitetty huomiota ennakollisen tiedon ja ennakoivan työn merkitykseen päätöksenteossa sekä politiikan pitkäjänteisyyden kehittämiseen tietoperusteisuutta vahvistaen. Valiokunta pitää kuitenkin valitettavana sitä, että selonteon antamisajankohdan myöhäisyyden vuoksi sen käsittely jää eduskunnassa väistämättä suppeaksi.

Osaamis- ja koulutustason nosto on Suomen kriittisimpiä haasteita

Sivistysvaliokunta yhtyy selonteon kantavaan ajatukseen siitä, että sivistys, koulutus ja osaaminen ovat avaintekijöitä Suomen menestyksen kannalta. Suomen kilpailukyky ja hyvinvointi rakentuvat osaamiselle, korkeatasoiselle tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalle sekä niiden soveltamiselle. Asian merkittävyyteen ja painoarvoon nähden sivistykseen, osaamiseen ja tutkimukseen liittyvä osio (4.5.3) jää selonteossa kuitenkin melko niukaksi, eikä selonteossa esitetä tältä osin tulevaisuuden kannalta mitään uusia näkemyksiä.

Valiokunnan lausunto SiVL 37/2022 vp

Sivistysvaliokunta on aiemmin tällä vaalikaudella käsitellyt laajasti valtioneuvoston koulutuspoliittista selontekoa, jota voidaan pitää koulutussektorin omana tulevaisuusselontekona. Koulutuspoliittinen selonteko yhdessä valiokunnan asiasta antaman mietinnön kanssa muodostaa kokonaisuuden, jossa esitetään 2040-luvulle ulottuva koulutuksen ja tutkimuksen tavoitetilä. Samoin mainitussa selonteossa ja mietinnössä linjataan tarvittavia muutoksia, joilla vastataan ja vaikutetaan kansallisen ja kansainvälisen toimintaympäristön muutostekijöihin ja luodaan merkityksellisen elämän edellytykset kaikille.

Suomen menestys, hyvinvointi ja talouskasvu sekä kilpailukyky ovat jo pitkään perustuneet inhimillisen pääoman kasvuun ja innovaatioihin. Osaamisen ja sivistyssektorin rooli on keskeinen myös Suomen tulevaisuuden kannalta. Valiokunta yhtyy selonteon kirjaukseen siitä, että inhimillistä pääomaa on vahvistettava kaikissa elämän vaiheissa.

Kuten selonteossakin todetaan, Suomen koulutustaso on kuitenkin jäänyt jälkeen keskeisistä kilpailijamaista ja Suomi on ainoa OECD-maa, jossa 25—34-vuotiaiden nuorten aikuisten korkeasteen koulutustaso ei ole noussut vuosina 2000—2021. Valtioneuvoston koulutuspoliittisessa selonteossa on asetettu tavoite, jonka mukaan puolet ikäluokasta suorittaa korkeakoulututkinnon vuonna 2030, mutta tavoitteen saavuttaminen on vielä kaukana. Samanaikaisesti työelämässä tarvitaan aiempaa laajempaa ja korkeampaa yhteiskunnan tarpeisiin vastaavaa osaamista.

Tulevaisuusselonteossa todetun mukaisesti työmarkkinoilla on suurin lisäystarve korkeasti koulutetusta työvoimasta sekä esim. tiettyihin ammattiryhmiin kohdistuvaa osaajapulaa. Sivistysvaliokunta on osaamisen kohtaanto-ongelmaa koskeneessa lausunnossaan (SiVL 15/2022 vp) nostanut esiin erityisesti sosiaali-, terveys-, kasvatus- ja opetusalan, joiden työvoimatarpeisiin vastaamiseksi molemmilla kansalliskielillä on valiokunnan näkemyksen mukaan tarve ryhtyä välittömästi konkreettisiin toimenpiteisiin.

Tulevaisuuden haasteisiin vastattaessa on tärkeää, että koko kasvatuksen ja koulutuksen ketju varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen on kunnossa. Tämä edellyttää esimerkiksi sitä, että sivistyssektorille osoitetaan riittävät taloudelliset resurssit. Sivistysvaliokunta on eri yhteyksissä painottanut mm. koulutusta koskevan rahoituksen vakauden ja ennakoitavuuden tärkeyttä. Tavoiteltu koulutus- ja osaamistason nousu ei ole mahdollista ilman riittäviä voimavaroja. On Suomen tulevaisuuden kannalta välttämätöntä, että koulutuksen kaikille asteille turvataan riittävät taloudelliset toimintaedellytykset.

Tulevaisuusselonteossa todetaan, että väestön koulutus- ja osaamistasoa on tarpeen nostaa vahvistamalla koulutuksen laatua ja kasvattamalla tutkinnon suorittaneiden osuuksia. Kuten valiokunta on todennut koulutuspoliittista selontekoa koskevassa mietinnössään, on koulutuksen laatuksymykset sekä opetuksen ja ohjauksen resurssitarpeet tärkeää pitää rinnakkain tutkintomäärien ja koulutuksen saavutettavuuden tavoitteiden kanssa. Valiokunta korostaa tässä yhteydessä myös kasvatus- ja opetusalan henkilöstön työhyvinvoinnin ja työssä jaksamisen merkitystä. Valiokunta pitää tärkeänä, että näiden alojen veto- ja pitovoimaan kiinnitetään erityistä huomiota.

Kouluissa tulee voida keskittyä opetukseen ja oppimiseen. Valiokunnan asiantuntijalausunnossa tuodaan esiin, että tutkimusnäytön perusteella mm. riittävän pienet luokkakoot, riittävän pysyvät opettaja-oppilassuhteet, tutkimusnäyttöön perustuvat pedagogiset menetelmät, lasten ja nuorten

Valiokunnan lausunto SiVL 37/2022 vp

kehitystason kanssa yhteensopivat koulutilat ja riittävän selkeät koulurutiinit ennustavat myöhempää osaamista ja hyvinvointia merkittäväällä tavalla.

Kuten selonteossa tuodaan esiin, on Suomen suhteellinen asema osaamistasoa mittaavassa PISA-vertailuissa heikentynyt. Sivistysvaliokunta katsoo, että oppimistulosten heikentymisen juurisyyt tulisi selvittää kattavalla yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella, jotta saatujen tutkimustulosten perusteella ongelmaan kyettäisiin puuttumaan riittävän laaja-alaisesti. Valiokunta toteaa, että yksinomaan koulutussektorille kohdistettavilla toimenpiteillä ei epätoivottavaan kehityskulkuun välttämättä pystytä puuttumaan riittävästi, jos kyse on laajemmasta yhteiskunnallisesta ongelmasta (esim. liikkumattomuus, perheiden haasteet).

Sivistysvaliokunta on useissa eri yhteyksissä korostanut vahvasti perustaitojen oppimisen merkitystä (mm. SiVL 30/2022 vp, SiVL 15/2022 vp, SiVM 19/2021 vp). Riittävät perustaidot (lukutaito, kirjoittaminen, laskeminen) ovat perustana kaikelle muulle oppimiselle ja yhteiskunnassa toimimisen kulmakiviä. Sivistysvaliokunta uudistaa tässä yhteydessä koulutuspoliittista selonteoa koskevassa mietinnössä esittämänsä näkemyksen, että on ehdottoman tärkeää varmistaa jokaisen oppilaan saavuttavan riittävät perustaidot perusopetuksen aikana.

Hyvinvointi on oppimisen edellytys

Sivistysvaliokunta on käsitellyt koulutuspoliittisen selonteon yhteydessä laajasti myös hyvinvointiin liittyviä näkökohtia, sillä hyvinvointi ja oppiminen kulkevat käsi kädessä: hyvinvointi on edellytys oppimiselle ja oppiminen edistää hyvinvointia. Valiokunta on todennut, että koulutuksella on sivistyksellisen pääoman kohottamisen lisäksi merkittävä rooli koko väestön hyvinvoinnin edistämisessä. Sivistyssektorilla voidaan edistää merkittäväällä tavalla hyvinvointia, joka syntyy yhteisöllisyydestä, kohtaamisista, oivaltamisesta ja elämyksistä. Mm. korona-aika toi varsin konkreettisesti esiin sen, että yhteisöllisyydellä, perinteisillä tapahtumilla ja kasvokkain kohtauksilla on tärkeä merkitys ihmisille.

Selonteossa todetaan Hyvinvoinnin ja mielenterveyden hauraus -osiossa (3.5.6), että digitalisaatio luo uusia mahdollisuuksia, palveluita ja merkityksellisiä sisältöjä ihmisten elämään esimerkiksi helpottamalla sosiaalisten suhteiden ylläpitoa sekä mahdollistamalla erilaisen harrastamisen yhä laaja-alaisemmin myös harvaan asutuilla seuduilla. Samalla tuodaan esille, että digitalisaatio voi esimerkiksi muuttaa ihmissuhteita pinnallisemmiksi, vähentää arjen fyysistä aktiivisuutta ja kasvattaa nuorten epävarmuutta ja menestymispaineita, kun sosiaalinen media luo mielikuvia täydellisestä elämästä. Digitalisaatioon liittyviä haasteita olisi valiokunnan näkemyksen mukaan voinut kuvata selonteossa kattavamminkin. Sivistysvaliokunta on aiemmissa lausunnoissaan (SiVL 34/2022 vp, SiVL 32/2022 vp) korostanut aikuisten roolia ja vastuuta lasten digitaalisten taitojen omaksumisessa ja todennut, että on aikuisten tehtävä ohjata ja tukea lasten ja nuorten mediankäyttöä ja suojella heitä mediankäytön haitoilta.

Muutamissa asiantuntijalausunnoissa on todettu, että selonteossa olisi syytä tuoda vahvemmin esiin perheen merkitys lasten ja nuorten hyvinvointiin. Nuorten arvoja ja asioiden tärkeyttä kuvaavan selonteon taulukon (s. 150) mukaan kodin ja perheen merkitys on keskeinen, joten olisi perusteltua painottaa perheiden roolia selonteossa selkeämmin. Valiokunnan asiantuntijalausunnossa todetaan, että perheellä on tutkitusti merkittävä rooli esimerkiksi kouluun sopeutumisessa,

Valiokunnan lausunto SiVL 37/2022 vp

lapsen koulumenestyksessä, korkeakouluun hakeutumisessa ja myöhemmässä työllistymisessä. Sivistysvaliokunta yhtyy asiantuntijalausannon näkemykseen siitä, että perheellistymisen ja vanhemmuuden tukemiseen tulee jatkossakin kiinnittää huomiota mm. ylläpitämällä laadukkaita varhaiskasvatuksen palveluja ja muita matalan kynnyksen tukimuotoja erilaisille perheille ja vanhemmille.

Tulevaisuusselonteon eriarvoistumista koskevassa osiossa 3.5.4 todetaan, että suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuus näkyy terveyden, hyvinvoinnin, tulojen, varallisuuden, osaamisen, työllisyyden ja asuinalueiden kehityksen epätasaisena jakautumisena, eroina eri väestöryhmien yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä eriytyvissä ja polarisoituneissa arvoissa ja asenteissa. Sivistysvaliokunta kantaa huolta erityisesti koulutuksen ja oppimistulosten eriarvoistumisesta. Koulutuspoliittisen selonteon käsittelyn yhteydessä valiokunta on todennut, että rahoitusjärjestelmää kehitettäessä koulutuksellisen yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi on tarpeen painottaa rahoitusta siten, että huono-osaistumisriskissä olevien yksiköiden tarpeet tunnistetaan tutkimuspohjaisesti ja niille osoitetaan riittävät resurssit koulutuksellisen eriarvoisuuden haasteiden korjaamiseen vaikuttavasti.

Selonteossa tuodaan esiin alaikäisten pahoinvointi, heidän tekemiensä väkivaltarikosten kehitys ja nuorten jengiytyminen huolestuttavina ilmiöinä. Valiokunnan asiantuntijalausunnossa on todettu, että ilmiön yhteiskunnallista vaikutusta ei tule väheksyä, vaikka jengiin kuuluvien nuorten lukumäärä on prosentuaalisesti pieni. Näin ollen selonteossa olisi voinut olla perusteltua paneutua näihin ilmiöihin hieman tarkemmin ja pohtia, mitkä tekijät tuottavat jengiytymistä ja kuinka sitä voitaisiin tulevaisuudessa ennaltaehkäistä.

Liikkumattomuuden kriisi tulee ratkaista

Selonteossa on tunnistettu liikunnan ja liikunnallisen elämäntavan sekä niiden puutteellisuuden vaikutukset hyvinvointikehityksen osatekijöinä oikeansuuntaisesti. Liikunnalla ja urheilulla on keskeinen rooli paitsi kansalaisten terveyden, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edistämisessä myös laajemmin yhdenvertaisuuden edistämisessä sekä polarisaation torjumisessa. Sen sijaan selonteossa ei juurikaan ole käsitelty esimerkiksi elinympäristön suunnittelua, rakentamista ja kehittämistä, joilla on merkittävä vaikutus niin hyvinvointiin, terveyteen kuin sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyyn. Edellä mainituilla tekijöillä voidaan valiokunnan näkemyksen mukaan vaikuttaa esimerkiksi arkiliikunnan edistämiseen ja liikuntapaikkojen saavutettavuuteen.

Valiokunta asiantuntijalausuntoon viitaten kiinnittää huomiota siihen, että selonteossa esitetyssä elintapojen ja riskitekijöiden kokonaiskuvassa ei täysin tunnisteta sitä, mitä erityisesti vuosia jatkuneet fyysisen aktiivisuuden vähäisyys sekä kansalaisten ylipainon yleistyminen aiheuttavat. Valiokunta on useaan otteeseen kiinnittänyt huomiota riittävän liikkumisen tärkeään merkitykseen (ks. esim. SiVL 25/2022 vp, SiVL 12/2022 vp ja SiVL 11/2022 vp). Samanaikaisesti kun esimerkiksi päivittäisten tupakoitsijoiden määrä on pitkään vähentynyt ja verenpaine- ja kolesteroliarvot ovat kehittyneet parempaan suuntaan, liian vähäinen liikkuminen ja paino-ongelmat haastavat jo nyt ja erityisesti tulevaisuudessa suomalaisten fyysistä kuntoa sekä työ- ja toimintakykyä. Suomalaisista kaksi kolmasosaa liikkuu terveytensä kannalta liian vähän. Asiantuntijalausannon mukaan yksistään liikkumattomuus aiheuttaa vuosittain yli kolmen miljardin euron yhteiskunnalliset kustannukset.

Valiokunnan lausunto SiVL 37/2022 vp

Koronakriisin ja mielenterveyskriisin ohessa käynnissä on liikkumattomuuskriisi, jolla on seuraukset pitkälle tulevaisuuteen. On tärkeä tiedostaa, että liikunnallisen elämäntavan ja hyvinvoinnin edistämisessä kyse on sekä yksilöiden että yhteiskuntamme toimintakyvystä. Toimintakyvylä puolestaan on merkitystä muun muassa kriisinkestävyyden, oppimisen, työkyvyn, talouden ja sote-järjestelmän kantokyvyn sekä maanpuolustuskyvyn kannalta (ks. esim. SiVL 27/2022 vp). Liikkumisen ja liikkumattomuuden vaikutukset ulottuvat kauas liikunta- ja sote-sektoreiden ulkopuolelle, ja sitä on tarpeellista tarkastella myös tasa-arvon näkökulmasta (SiVL 16/2022 vp).

Saadussa asiantuntijalausunnossa on viitattu meneillään olevaan ja maaliskuussa 2023 valmistuvaan tutkimukseen, jonka alustavien ja hyvin varovaisten ennustemallien mukaan hälyttävän pieni osuus suomalaisista työntekijöistä omaa vuonna 2040 sellaista fyysistä kuntoa, jolla selviää vähänkään fyysisesti kuormittavista työtehtävistä. Edelleen fyysisesti vaativampiin työtehtäviin, esimerkiksi palo- ja pelastus-, sotilas-, rajavartiointi- ja poliisitehtäviin, ei tulevaisuudessa enää löydy yli 50-vuotiaita työntekijöitä. Alustava tulos tarkoittaa, että työikäisen väestön lukumäärän pienenemisen ohella Suomella on edessä myös merkittävä fyysisen kunnon heikentymisen aiheuttama työkyvyn haaste, jonka ratkaiseminen edellyttää ennakoivia, jatkuvia ja vaikuttavia toimenpiteitä jo nyt. Vaikuttava ja pitkäjänteinen työ liikkumisen edistämiseksi edellyttää myös riittävää ja ennakoitavaa rahoitusta.

Kunto ei parane ja pysy riittävällä tasolla itsestään, vaan se edellyttää konkreettisia, tehokkaita ja vaikuttavia toimia. Valiokunta korostaa, että liikkumisen lisäämistä koskevia toimenpiteitä tulee tehdä eri hallinnonaloilla ja elämänalueilla, esimerkiksi kaavoituksessa, koulu- ja työmatkojen edistämisessä, varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja muussa koulutuksessa, harrastustoiminnassa — myös harrastamisen Suomen mallia edelleen kehittäen — työelämässä, terveydenhuollossa ja elintapaohjauksessa. Toimia liikkumisen edistämiseksi tulee koordinoita ja johtaa tehokkaasti, koska käytäntö on osoittanut tehdyt toimet riittämättömiksi.

Liikunnan ja liikkumisen toimia tulee johtaa niin kansallisella kuin paikallisella tasolla poikkihallinnollisesti. Valiokunta pitää myönteisenä, että valtionhallinnossa hallinnonrajat ylittävän johtamisen ja täytäntöönpanon edistämiseen on ryhdytty eduskunnan täysistunnon sivistysvaliokunnan ehdotuksen mukaisesti hyväksymän kannanoton (EK 52/2018 vp — SiVM 22/2018 vp) perusteella. Pääministeri Marinin hallituksen hallitusohjelmassa yhtenä poikkihallinnollisena tavoitteena on liikunnallisen kokonaisaktiivisuuden nostaminen kaikissa ikäryhmissä. Tämän toteuttamisen tueksi on asetettu virkamiestasoinen koordinaatioelin (LIPOKO), jossa on eri hallinnonalat laajasti edustettuina.

Kulttuurin laaja-alainen potentiaali tulee tunnistaa ja hyödyntää

Tulevaisuuselonteossa kulttuurin merkitys tunnistetaan luovuuden ja sivistysperustan vahvistajana sekä osallisuuden ja luottamuksen ylläpitäjänä. Suunta on oikea, mutta valiokunta korostaa, että tulevaisuuden visioita sekä tavoitteita ja toimenpiteitä asetettaessa tulee lisäksi ymmärrys kulttuurin merkityksestä kestävä kehityksen keinona ja keskeisenä ajurina tulla esille esitettyä vahvemmin. Kulttuuriset muutokset, koulutus ja sivistys ovat kysymyksiä, joita ei voida sivuuttaa puhuttaessa vihreästä siirtymästä ja siihen liittyvistä kulttuurisista muutoksista.

Valiokunnan lausunto SiVL 37/2022 vp

Tulevaisuusselonteon vaihtoehtoisissa kehityskuluissa on tuotu esille taiteen ja kulttuurin väline- ja itseisarvo ja myös kulttuurin ja taiteen epäsuotuisat kehityskulut, kuten sisäänpäin kääntymisen ja sen näkyminen innovatiivisuuden heikkenemisenä. Eriarvoistuvan yhteiskunnan tunnusmerkkejä ovat kulttuuriperustan mureneminen ja kulttuuripalvelujen loitontuminen harvojen etuoikeudeksi.

Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotuksessa seuraavalle hallituskaudelle¹ on todettu, että kulttuuri on investointi tulevaisuuteen ja kansakunnan tärkeintä pääomaa. Kulttuuri määrittää, mitä me ihmisinä olemme, ja se rakentaa sekä identiteettiämme että maakuvaa. Kyseisessä ehdotuksessa on tuotu esille myös kulttuuriala merkittävänä elinkeinotoiminnan osa-alueena sekä globaalisti että Suomessa. Kulttuurialan menestyminen elinkeinona on hyväksi koko kansakunnalle.

Selonteon kriisinsietokykyä koskevassa osassa on käsitelty kokonaisresilienssiä tuoden esille, että viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyöhön perustuva kokonaisturvallisuuden toimintamalli on Suomen erityisvahvuus. Tätä on nykyisessä kansainvälisessä tilanteessa ylläpidettävä ja kehitettävä edelleen. Suomalaisen yhteiskunnan toimivuutta ja kehitystä uhkaavat useat globaalit ilmiöt ja kehityskulut, kuten ilmastonmuutos ja ympäristön saastuminen sekä turvallisuuteen liittyvät uhat. Lisäksi alueiden ja eri väestöryhmien eriarvoistuminen ja meneillään olevat rakenteelliset uudistukset haastavat eri toimijoiden kyvykkyyttä sopeutua muutoksiin yhteiskunnan eri tasoilla ja sektoreilla. Valiokunta viitaten aikaisempiin lausuntoihinsa (SiVL 27/2022 vp ja SiVL 11/2022 vp) korostaa kulttuurin merkitystä kansakuntamme henkisen kriisinkestävyyden ja kansalaisyhteiskunnan toimintavarmuuden varmistamisessa.

Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että yhteisöllisellä kansalaistoiminnalla on suomalaisessa yhteiskunnassa pitkät ja vahvat perinteet. Erilaiset yhdistykset ja yhteisöt ovat keskeinen voimavara sekä demokratian ja hyvinvoinnin toiminnallinen ja kansalaisia aktivoiva alusta suomalaisessa yhteiskunnassa. Kansalaisyhteiskunnan ja paikallisuuden kontekstissa on kyse pienistä yhteisöistä eli kylä-, asukas- ja kaupunginosayhdistyksistä tai erilaisista järjestäytyneistä tai eirekisteröityneistä ryhmistä, jotka toimivat paikallisella tasolla.

Valiokunta korostaa, että kulttuurin potentiaalia hyödyntämällä pystytään osaltaan vastaamaan useisiin selonteossa esiin nostettuihin muutostekijöihin. Kulttuuriosallistuminen ja kulttuurinen kestävyys vahvistavat demokratiaa ja hyvinvointia. Luovuus tuottaa aineetonta arvonlisää, jota taloudellisesti kestävä vihreä siirtymä tarvitsee. Taidekasvatus ja -koulutus tukevat oppimista ja siten vahvistavat osaamistamme. Kuten selonteossa todetaan, osaavat ja luovat ihmiset ovat Suomen tärkein voimavara.

Lapsilla ja nuorilla tulee olla mahdollisuus osallisuuteen

Valiokunta aikaisempiin lausuntoihinsa (ks. esim. SiVL 8/2022 vp ja SiVL 7/2022 vp) viitaten korostaa lasten ja nuorten osallisuuden tärkeää merkitystä ja pitää myönteisenä, että selonteossa on otettu huomioon lapset ja nuoret osana politiikan suunnittelua (luku 9.3). Valiokunta kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että monet selonteossa kuvatuista osallisuustoimista kohdistuvat

¹ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164225/OKM_2022_23.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valiokunnan lausunto SiVL 37/2022 vp

yli 15-vuotiaisiin nuoriin. On tärkeää, että myös nuoremmille lapsille annetaan mahdollisuus osallistua yhteiskunnallisten asioiden suunnitteluun. Lisäksi tulee huomioida erilaiset lapset ja lapsiryhmät, esimerkiksi muulla kuin puheella kommunikoivat sekä erikieliset lapset ja nuoret. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SoPS 59-60/1991) painottaa kaikkien lasten oikeutta ilmaista mielipiteensä iästä tai muista tekijöistä riippumatta.

Valiokunta kannattaa selonteossa esitettyä näkökulmaa huomioida tulevat sukupolvet aiempaa paremmin. Siinä onnistuminen edellyttää kuitenkin näkökulman laajentamista siten, että lapsuuteen, lapsiin ja nuoriin liittyvien riskitekijöiden lisäksi tunnistetaan lapsuus ja nuoruus ihmiselämän tärkeinä ja itseisarvoisina elämänvaiheina, jotka eivät ole pelkästään tulevaisuuteen valmistautumista ja riskien välttämistä. Lapsuuden itseisarvon tunnistamattomuuden lisäksi — tai ehkä siitä johtuen — selonteossa lapsia kuvataan välineellisesti: he ovat lapsilukuja, perhekokoja, tulevaisuuden tekijöitä, liian vähän liikkuvia, köyhien perheiden lapsia, potentiaalisia syrjäytyjiä ja rikollisia. Valiokunta korostaa, että tulevaisuusskenaarioissa tulee näkyä lasten omat kokemukset ja näkemykset sekä nuoren sukupolven yhteiskuntaa uudistava voima. Samoin valiokunta kannustaa osana tulevaisuustyötä pohtimaan kehityskulkuja kohti yhteiskuntaa, jossa kaikki lapset ja nuoret voivat olla osallisina taustoistaan riippumatta.

Valiokunta pitää valitettavana, että sillä ei ollut selonteon laajuus ja käsittelyaika huomioon ottaen mahdollisuutta selvittää lasten ja nuorten näkemyksiä ja hyödyntää niitä lausunnossaan. Valiokunta aikaisemman lasten kuulemista koskevan kokemuksensa (mm. SiVM 19/2021 vp²) perusteella toteaa, että lasten kuulemisen valmistelu ja järjestäminen lapsiystävällisesti vaativat ennakkovalmisteluja ja erityisjärjestelyjä, joita tämän selonteon käsittelemisen aikataulu ei ole mahdollistanut.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että tulevaisuusvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

2 <https://blogs.helsinki.fi/novissima/2021/09/20/lasten-kuuleminen-asiantuntijoina-eduskunnassa-sivistysvaliokunnan-ja-viikin-norssin-pilotti-ja-sen-pohjalta-luotu-malli/>

Valiokunnan lausunto SiVL 37/2022 vp

Helsingissä 8.2.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Paula Risikko kok
jäsen Sanna Antikainen ps
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Veronika Honkasalo vas
jäsen Kaisa Juuso ps
jäsen Hilikka Kemppi kesk
jäsen Mikko Kinnunen kesk
jäsen Mikko Ollikainen r
jäsen Pirkka-Pekka Petelius vihr
jäsen Ville Valkonen kok
jäsen Sofia Vikman kok
varajäsen Juha Mäenpää ps

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen
valiokuntaneuvos Maiju Tuominen